

John Wycliffe

• Peter van Beugen

ZOALS DE MORGENSTER HET AANBREKEN VAN DE DAG AANKONDIGT, ZO WORDT BIJNA IEDERE OMWENTELING IN DE KERKGESCHIEDENIS VOORAFGEGAAN DOOR HET OPTREDEN VAN EEN OF MEER REFORMATOREN OF LOKALE BEWEGINGEN DIE DE GROTE OMWENTELING AANKONDIGEN. HUN ORIËNTATIE EN BEDIENING IS VAAK KENMERKEND VOOR WAT ZICH IN TIJDEN NA HEN ZAL AFSPLEN. ZIJ VERVULLEN DE ROL VAN WEEËN-OPWEKKERS, VAN SMAAKMAKERS, VAN WEGBEREIDERS.

Wycliffe geldt zonder meer als een van de wegbereiders, en misschien wel de grootste wegbereider, van de reformatie. Hij werd geboren rond het jaar 1320 in het dorpje Hipswell in het Engelse Yorkshire. De kerk van Engeland viel in die tijd nog onder het gezag van de kerk van Rome. Paus Innocentius III had ongeveer een eeuw eerder Koning John geëxcommuniceerd wegens een onderling conflict en hem zijn heerschappij ontzegd. Hij kreeg deze, als *Jan-zonder-land*, later terug in 'bruikleen', maar de macht van Rome had zich stevig doen gelden. De groei van het aantal scholen dat verbonden was aan de kloosters en kathedralen, symboliseerde de groeiende honger naar kennis, die ook in John Wycliffe had postgevat. John kreeg toegang tot het prestigieuze Weston College in Oxford. Thomas Bradwardine onderwees hier in zijn college over de vrije gift van de genade. Aan de geschriften van Grossetete ontleende Wycliffe de idee dat de paus misschien wel de antichrist was. John Wycliffe wilde zich verder in de theologie verdiepen, maar dan niet in wat toen gangbaar was als theologische studie: de leer van de kerk, scholastiek en filosofie, maar de tekst van de Bijbel en dan in de originele talen, een discipline die op dat moment totaal verwaarloosd werd.

In het jaar 1348 woedde de pest over Europa, die in sommige delen éénderde van de bevolking wegvaagde. Waar veel van de geestelijken de plaag zagen als oordeel van God over het volk, dat beefde in de ijzeren greep van onwetendheid, zag Wycliffe de plaag juist als een oordeel over de kerk en de geestelijkheid. In de jaren die volgden op de plaag schreef Wycliffe enkele traktaten tegen geestelijke orden, vooral die van de bedelmonniken. In 1361 ontving hij het rectoraat van het Balliol college en vier jaar later werd hij aangesteld als hoofd van het Canterbury college. Zijn kennis van de Schrift, zijn vrome leven en onverschrokken moed maakten hem tot een geliefd spreker. Hier begon Wycliffe het evangelie van de genade te verkondigen en door uit de Bijbel te onderwijzen in de volkstaal raakte hij het pausdom in het hart. Wycliffe kwam in toenemende mate in de gunst bij de Engelse bevolking en regering, maar eveneens in toenemende mate in het verdachtenbankje bij de kerk en de geestelijkheid. In opdracht van koning Edward III schreef Wycliffe een respons aan paus Urbanus V waarin hij argumenteerde dat Engeland niet langer schatplichtig was aan de Heilige Stoel. In 1372 werd Wycliffe bevorderd tot Doctor of Divinity in Oxford. Zijn onderwijs aan honderden studenten verlevendigde hun geloof, en zou de boekdrukkunst toen al zijn uitgevonden, dan had de grote re-

formatie misschien wel honderd jaar eerder plaatsgevonden. In 1374 wordt Wycliffe namens Engeland naar Brugge gezonden als representant in het conflict met Rome. In het zelfde jaar publiceert hij zijn geschrift 'de civili dominio' waarin hij fel argumenteert tegen de aanspraak van de Kerk op wereldse bezittingen en rijkdom. Laat aardse bezittingen aan de staat en laat de Kerk zich tevreden stellen met nederigheid en bezitloosheid. In 1377 wordt Wycliffe gedagvaard voor de bisschop van Londen, waar hij de beschuldigingen van ketterij moet gaan vernemen. Wycliffe betreedt de kerk echter geflankeerd door de hoge edelen John Gaunt, graaf van Lancaster en Lord Percy, Hogerechter van Engeland. Nog voor het tot een proces kan komen, breken er verbale vijandigheden uit tussen de bisschop en de Hogerechter en zodra het volk lucht krijgt van wat er zich binnen afspeelt, breken in de straten van Londen rellen uit tussen aanhangers van de geestelijkheid en die van Wycliffe. In 1378 wordt Wycliffe opnieuw gedagvaard om te worden geëxcommuniceerd. Sir Lewis Clifford bezorgt op de openingsdag echter een brief van de Queen Mother die zich tegen de excommunicatie uitspreekt en het proces loopt met een sisser af. In het zelfde jaar sterft paus Gregorius XI, Wycliffe's directe opponent, en Wycliffe keert terug naar zijn werk in Oxford. Hij zet zich nu, samen met een team van theologen en taalkundigen, aan zijn levenswerk: de vertaling van de Bijbel in de Engelse spreektaal. De vertaling is in 1380 compleet en wordt vele malen overgeschreven. In 1390 doen de bisschoppen een poging om de Wycliffe-Bijbel door het parlement te laten verbieden: ze zou aanleidingen geven tot ketterijen. Het verzoek wordt afgewezen.

Tegelijk met de Bijbel in volkstaal publiceert Wycliffe zijn boek 'De Ecclesia', waarin hij zijn gedachten uiteenzet over de ware aard van de Kerk, die veeleer bestaat uit allen die zijn voorbestemd tot het geloof, dan uit de zichtbare Katholieke Kerk. In 1381 publiceert Wycliffe een traktaat over het avondmaal, waarin hij zich uitspreekt tegen de leer van de transsubstantiatie. Hierdoor verloor Wycliffe ook steun uit Oxford en van de adel, maar hij kon zijn beroep uit blijven oefenen. Hij beriep zich in toenemende mate op de Schrift-alléén als gezaghebbend voor het hele christelijke en kerkelijke leven. *"De bekering komt voort uit de genade van God alleen... Het geloof is een gave van God en geen menselijke verdienste. Dit moet alle angst uit ons gemoed verdrijven. Laten christenen zich onderwerpen niet aan het woord van een priester, maar aan het woord van God.... de ware kerk is de vergadering van de rechtvaardigen voor wie Christus zijn bloed*

heeft gegeven.” Deze woorden van Wycliffe kenmerken zijn hele bediening. Wycliffe stierf in 1384 terwijl hij de mis voordroeg op 28 december van dat jaar.

Zijn geschiedenis eindigt hier nog niet. Het gesproken en geschreven woord deed zijn krachtig werk, en zo beraamde de kerk het plan om Wycliffe en zijn aanhangers ook na zijn dood te bestrijden. In 1401 braken de eerste vervolgingen uit tegen aanhangers van Wycliffe. De Constitutie van Oxford, 1408, was erop gericht om alle gezag in kerkelijke zaken terug te brengen tot de kerk en verklaarde iedere Engelse vertaling van de Bijbel als een misdaad. Deze maatregelen gingen de kerk van Rome echter nog niet ver genoeg. Het Concilie van Constance, 4 mei 1415, verklaarde Wycliffe tot ketter en deed al zijn werken in de ban. Zijn lichamelijke resten moesten worden verwijderd uit heilige grond. Zijn botten werden verbrand en zijn asresten uitgestrooid over de rivier de Swift. De erfenis van John Wycliffe liet zich echter niet ongedaan maken. Er circuleren tot op de dag van vandaag 150 delen van kopieën van zijn Bijbel, het gezag van de kerk van Rome was openlijk uitgedaagd en de geest van kerkreformatie leefde voort in generaties na hem, totdat die in Luther en Calvijn haar culminatie zou vinden.

Naast de betekenis die John Wycliffe heeft gehad voor de kerkgeschiedenis, kan zijn leven ook een directe bron van inspiratie en voorbeeld zijn voor alle gelovigen van alle tijden. Wycliffe werd gedreven door een verlangen naar Gods waarheid en door trouw te zijn aan deze innerlijke roeping is hij gevrijwaard gebleven van de verzoeking en verleidingen waar hij als gerespecteerd man en geestelijke aan bloot stond. Hij erkende het gezag van Gods woord over zijn leven en het belang dat iedere gelovige zich persoonlijk en rechtstreeks voedde met dit Woord als de weg naar het heil en als het richtsnoer voor ons morele leven. Hij onderscheidde de ware aard van de Kerk als de verzameling van alle ware gelovigen en sprak zich uit voor een scheiding van kerk en staat. Hiermee onderscheidde hij ook – zij het nog niet met zoveel woorden – niet alleen de aard maar ook de roeping van de Gemeente. Hij verwierp de rijkdom van de Kerk en haar aanspraak op bezittingen en bestreed haar politieke macht en inmenging in wereldse zaken. John Wycliffe onderwees deze dingen niet alleen, hij leefde er ook naar en was ook bereid om voor de zaken die hij wezenlijk achtte, een *statement* te maken, ook als dit hem in conflict bracht met de heersende orde van zijn tijd. Zijn dienst was echter niet gericht op de gunst van mensen, maar op de goedkeuring van zijn hemelse Meester.